

Szakmai záróbeszámoló
Új magyar etimológiai szótár
Második ütem
NKFI 124127

1. Előzmények

A jelen szakmai beszámoló tárgyát képező pályázat címe is utal arra, hogy egy korábbi projektum folytatásáról van szó. 2011. február 1-je és 2016. január 31-e között az OTKA K83540-es azonosító számú támogatási szerződésének keretében zajlottak az *Új magyar etimológiai szótár* c. pályázat munkálatai. Ezek egyik célja az volt, hogy *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának* [TESz.; főszerk.: Benkő Loránd. Szerk.: Kiss Lajos, Kubinyi László, Papp László. 1. 1967; 2. 1970; 3. 1976. – 4. (Mutató) 1984] megjelenése után mintegy négy évtizeddel a hazai szakmai és az érdeklődő művelt közönség egy újabb tudományos kézikönyvben összefoglalva megismerhesse az eltelt időszak etimológiai és szótörténeti eredményeit.

Ennek a célnak az elérésében döntő szerepe volt az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* [EWUng.; főszerk.: Benkő Loránd; szerk.: Gerstner Károly, S. Hámori Antónia, Zaicz Gábor. 1. 1993; 2. 1995; összesen 1683 nyomtatott lap. – 3. (Mutató) 1997] című kézikönyvnek, hiszen az *Új magyar etimológiai szótár* [ÚESz.] alapvetően és döntő mértékben ennek anyagára épül. Fontos körülmény, hogy az EWUng. kétségtelenül és természetesen módon számos ponton támaszkodik elődjére, a TESz.-re, de attól több lényeges vonatkozásban el is tér. Egy újabb, magyar nyelvű etimológiai szótár elkészítését az is indokolta, hogy a szűkebb szakmai körökben alapvetően és széles körben kedvezően fogadott EWUng.-ot érintő legtöbb bírálat a túlzott rövidegre való törekvést és a sajátos német (szak)nyelvezetet illette, amely (főleg nem napi gyakoriságú használat esetén) a gyors és pontos megértést nehezítheti.

A 2016 elején zárult első pályázat elsődleges célja az volt, hogy az EWUng. szkennelt, OCR-es anyaga átkerüljön egy XML-alapú szótári struktúrába, ami lehetővé teszi az elektronikus szerkesztést. Azonban az akkor rendelkezésre álló technikai lehetőségek miatt az OCR-es anyag több olyan hibát tartalmazott, amely az automatikus és gyors adatátvitelt fékezte, ezért a szócikkek szótörténeti részét az EWUng.-ból és a TESz.-ből manuálisan újra kellett rögzíteni. – Az EWUng. német nyelvű etimológiai kifejtő részeinek magyarra fordításában számítógéppel támogatott fordítást alkalmaztunk. Azonban ilyen jellegű munkálatok etimológiai szótárak terén Magyarországon még nem folytak, így a tapasztalatok hiányában óhatatlanul is felmerültek különféle informatikai jellegű nehézségek. Az OCR-ezési hibák miatt maga a fordítás is lényegesen bonyolultabbá vált a tervezettnél, majd a rákövetkező lépés, a fordított-javított anyag XML-lé való visszaalakítása, adattisztítása is lényegesen nehezebb és tökéletlenebb volt a tervezettnél. Ez alapvetően abból fakadt, hogy az etimológiai részekben található, különleges karaktereket bőven tartalmazó sok ezernyi idegen nyelvi adat a kívánatosnál gyakrabban jelent meg hibásan a magyar oldalon. Így szükséges volt beiktatni az alapos, aprólékos manuális javítási-adattisztítási munkafázist. A különféle javítások következtében létrejött hatalmas adathalmaz, illetőleg kifejtő szövegek alkotják az ÚESz. elektronikus első, továbbszerkeszthető változatát, amely alapvetően az EWUng. anyagát mintegy tízezer önálló szócikkben bő tizennégyezer fő- és alcímszóba rendezve tartalmazza. A munkálatokat a projekt költségek terhére 2 teljes és egy félállású munkatárs végezte, egy szenior kutató 0,45 FTE erejéig dolgozott a szótáron és részesült javadalmazásban, a projektvezető 0,6 FTE időben irányította a munkát, személyi juttatást nem kapott a pályázatból.

2. A második ütem

Bő másfél évnyi kényszerű szünet után 2017. szeptember 1-jén folytatódhatott a munka az NKFI 124127-es azonosító számú, *Új magyar etimológiai szótár. Második ütem* c. pályázat keretében [a záróbeszámolóban ÚESz2. rövidítéssel hivatkozva]. Az ÚESz. első pályázatában is résztvevő munkatársak közül öten alkották az új kutatócsoportot, ám közülük csupán hárman részesültek a pályázat terhére kifizetett személyi juttatásban: 1 személy teljes, 1 másik félállásban, míg a szenior kutató 0,4 FTE erejéig dolgozott. A negyedik, 0,2 FTE-ben résztvevő munkatárs nem terhelte a pályázat költségeit, miként a 0,7 FTE időke-

retben a munkálatokat irányító projektvezető sem: az ő munkájukat a Nyelvtudományi Intézet, majd pedig jogutódja, a Nyelvtudományi Kutatóközpont [NYTK] finanszírozta.

2.1. Informatika

A második ütem célja természetesen az volt, hogy a szócikkeknek mind a szótörténeti, mind pedig az etimológiai részei minél magasabb készültségi szintet érjenek el. Ehhez azonban fejleszteni kellett az előző pályázatban alkalmazott informatikai környezetet. Ez a magyar etimológiai szótárak történetében elsőként tartalmazott egy olyan szerkesztőprogramot), amely lehetővé tette, hogy a szócikkek struktúrája következetesen egységes legyen, illetve lehetőség legyen a különféle információkat számítógépes kereséssel könnyen megtalálni. Ez a program elsősorban a szótörténeti rész erősen formalizálható, zárt struktúrájának kezelésében bizonyult jónak, ám a sokkal több variációt megkövetelő etimológiai részek optimális kezeléséhez rugalmatlannak bizonyult.

Ezen a helyzeten sikerült változtatni úgy, hogy az ugyancsak az NYTK-ban készülő *A magyar nyelv nagyszótára* [Nsz.] informatikai gondozását végző, a lexikográfiában is jártas informatikus több lépésben, a szócikkírói igényeknek, valamint a minél kiterjedtebb elektronikus kiaknázás lehetőségének figyelembevételével rugalmasabban kezelhetővé alakította a szerkesztőprogramot. Ezzel ugyan több korábbi automatizmus megszűnt (vagyis nagyobb szócikkírói figyelemre volt szükség), viszont a szócikkek nyelvi és formai megalkotásában gördülékenyebbé vált a munka.

Az új szerkesztőprogrammal olyan belső információkat tudunk elhelyezni az etimológiai részekben, amelyek a (hagyományos kialakítású) lineáris (vagyis szövegszerűen megalkotott) szócikkekbe nem illenek bele vagy nem építhetők be. Így mezőhatároló jelekkel (angol szóval tag-ekkel) és az ezekhez kapcsolódó ún. attribútumokkal (fő kategóriák alá rendelt elemek) kombinált megadásával generálisan kereshetővé válnak pl. a következő információk: belső keletkezés + képzés + fiktív tövűség; tüköralakzat + tükörszó/részfordítás/egyszerű tükörszó + nyelvújítási alkotás; az átadó nyelvi szó eredete; a jövevényszói eredet mellett a konkrét átadó nyelvek; az etimológia bizonytalanságára utalás; a szócsaládokon belül az a tény, hogy az egyes alcímszók azonos eredetűek-e (jellemzően onomatopoeikus eredetű vagy képzett szavak), vagy pedig több (rész)etimológia található-e a szócikkben (ez alapvetően a nemzetközi műveltségzőkat érinti); a több ezernyi idegen nyelvi adat konkrét nyelve; stb.

A szócikkek etimológiai részét összesen 11 szakaszra (ún. etymblock-ra) lehet bontani, ezek mindegyike természetesen nem jelenik meg egyszerre egy-egy szócikkben. A 9 etimológiai alapkategórián (ún. origcat-on) belül például a belső keletkezésű szavakat 27 attribútummal lehet megjelölni. Ha ezeken kívül még a szótörténet, az etimológia és a kiegészítő részek informatikai mezőhatároló jeleit is hozzátesszük (ezek száma meghaladja az 50-et), akkor láthatjuk, hogy milyen erősen strukturált szótári szócikkeket állított elő a munkaközösség.

Ezek a jelölések a szócikkeknek természetesen csak az ún. tag-es felületén láthatók, mely az ún. szerkesztési és nyomtatási nézetrel együtt egy csak belső hozzáférést lehetővé tevő szerveren vannak tárolva (miként az Nsz. szócikkei is). A szótár anyaga azonban az érdeklődők számára egy egyszerű webes felületen már most is elérhető, amely egyelőre a címszavak alapján történő keresést teszi lehetővé, de már így is sokoldalúan és gyorsan lehet hozzáférni az ÚESz2.-ben tárolt sok-sok információhoz.

A rugalmas informatikai környezet további fontos lexikográfiai célokat is szolgál. Ezek egyike, hogy az ÚESz2. szócikkeit elektronikusan összekapcsoljuk az Uralonet (a Rédei Károly szerkesztésében megjelent *Uralisches Etymologisches Wörterbuch* (1988–1991) alapján készült internetes adatbázis; <http://www.uralonet.nytud.hu>) megfelelő szócikkeivel.

A másik fontos cél, hogy az ÚESz2. és az Nsz. elektronikus szócikkei összekapcsolhatóvá váljanak, ezáltal mindkét szótárhoz újabb információk társuljanak. Az ÚESz2. alapvető feladata a szavak eredetének bemutatása, ám fontosak a szótörténeti részei is. Ezekben azonban nem lehet olyan részletességre és mélységre törekedni, mint azt az Nsz. aprólékosan kidolgozott szócikkei teszik: ez utóbbiak tehát tárgítják az ÚESz2. szótörténeti horizontját. – Az Nsz. – szemben a hasonló jellegű külföldi szótárakkal, különféle okokból – nem tartalmaz etimológiákat: ezt pótolhatja az ÚESz2.-vel történő elektronikus összekapcsolás.

2.2. Szótörténet

Az ÚESz2. szócikkeinek első részét – előzményszótáraihoz hasonlóan – a szótörténet alkotja. Az ebben található több tízezernyi szóadat és jelentés messze túlnyomó része természetesen a TESz.-ből és az EWUng.-ból származik, de a két szótár megjelenése után keletkezett újabb forrásokat is jól ki lehetett aknázni.

A szótörténeti adalékok (alakváltozatok és jelentések), valamint a kiemelt származékok tekintetében elsőrangúan fontos és számos új adattal szolgáló forrás az Nszt. Ennek jól strukturált szócikkei mind kronológiai, mind pedig szemantikai szempontból gazdagították, számos esetben módosították az ÚESz2. megfelelő szócikkeinek szótörténeti részét. A Magyar történeti szövegtár (MTSz.) – mely az Nszt. egyik alapja – szintén jól kiaknázható forrásnak bizonyult, bár azáltal, hogy a benne található nyelvi anyag (értetően) nem lexikográfiai módon van tárolva, a keresés hatékonysága alacsonyabb, illetve egy-egy adat megtalálása hosszabb időt vesz igénybe. Az alábbi néhány példa csupán illusztrálja több száz szóból a korábbi adatolású szó-, illetve jelentésadatokat, valamint az új jelentéseket és új származékokat:

abesszin, abrakadabra, adjunktus, adminisztráció, adó ('rádió, televízió'), *ágenda, ágens, agronómus, akusztika, bagácsi, bejgli, bénázik, bőr, bőrberi, brancs, bravúroskodik, brigádos, bumeráng, burnusz, cigaretta, cigarettázik, cugehőr, egyedüli, előleg, enciklopédikus, erszényes, esztéta, fagyalt, finálé, giccs, gyámkodik, hacacaré, habitus, hangverseny, hisztérikus, hozam, kabaré, karosszéria* stb.

Ugyancsak a szótörténet kiegészítéséhez, módosításához használt forrásunk az Erdélyi magyar szótörténeti tár (SZT.) 5–14. kötete (az első négy anyaga már beépült az EWUng.-ba). Ennek az egyébként rendkívül gazdag szótárnak a címszavasítási és jelentéstagolási gyakorlata időnként nehézkessé teszi az adatok értékelését. Néhány példa az említett 5. kötet hasznosítható anyagából (korábbi adatok alakváltozatokra, jelentésekre): *hébe-hóba, hegyez, hepehupás, hintó, história, hitvány, kabala* 'kanca', *kaláka, kapucsi* 'a török szultán követe', *kirlán* 'fiatal birka', *kisznicer* 'szövetfajta', *kocsány* 'kukoricaszár', *kohol* 'kiagyal' stb.

A Régi magyar kódexek (RMK.) sorozat 15–21. köteteiből egy szűrőprogram segítségével kikerestük, majd ellenőriztük és szükség esetén filológiai tekintetben módosítottuk azokat a kódexadatokat, amelyek még az RMK.-t megelőző, a filológiai követelményeknek nem minden szempontból megfelelő kiadványokból származnak. Ezen túlmenően ha egy adott szócikkben olyan kódexadat van, amely az RMK. 22-től a legfrissebb, 33. kötetig terjedő halmazban található, természetesen azt is ellenőriztük. Ezek a kritikai kiadások számos esetben módosították a korábbi kiadások vonatkozó adatait.

Az ÚESz2. pályázati munkatervében nem szerepelt, mert még nem volt ismert az a szótörténeti kiegészítő gyűjtési lehetőség, amelyet az Nszt. is alkalmaz szócikkeinek kialakításában. Ez pedig az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT.), amelynek gazdag anyagához az NYKK szabadon hozzáfér. Ebben az óriási adatbázisban eddig több száz esetben találtunk az 1780-as évektől kezdődően olyan korábbi adatokat alakváltozatokra (ritkábban jelentésekre is), amelyek különféle okokból nem szerepelnek sem az Nszt.-ben, sem az MTSz.-ben. Ilyenek például: *ekcéma, elefántcsonttorony, elektromágnes, elit, feketepiac, felhőkarcoló, fesztivál, film, funkcionárius, garancia, grandiózus, makett, menü, mohikán, opportunist, percent, reszort, siserahad, szaletli, szanitéc, szemafor, tájfun, tarhál, táv-(irat, -köz, -úszás), tendencia, teniszszek, textil* stb.

Ugyancsak az ÚESz2. munkálatainak megkezdése után vált hozzáférhetővé a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) található hatalmas adatbázis, amely a digitalizált középkori okleveleinket tartalmazza. A korai szótörténeti adatokat tekintve számos esetben lehetett az adatolást módosítani; pl. *csuka, konyha, sügér* stb.

Az ÚESz2. szótörténeti részének igen fontos filológiai jellemzője, hogy közvetlen előzményéhez, az EWUng.-hoz képest lényegesen nagyobb „autonómiával” rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy – a TESz.-ben is tapasztalható módon – a filológiai elvárásoknak megfelelően megadjuk a történeti magyar nyelvi adatok lelőhelyeit mind az alakváltozatok, mind a származékok, mind pedig a jelentések esetében. Ezek száma meghaladja a 95 000-et, amiből érzékelhető, hogy a hiányzó lelőhelyek pótlása nagy figyelmet követelő időigényes munka volt.

2.3. Etimológia

Az ÚESz2. szócikkeinek második részét a címszóként álló szavak eredetmagyarázata alkotja. A címszó közvetlen származására vonatkozó rövid eredetminősítést az olvasó mindig az etimológiai szakasz bevezető mondatában találja. Az ÚESz2.-ben feldolgozott szavak eredetbeli-keletkezési sokrétűségére és sokszínűségére utal az a tény, hogy ezek a bevezető mondatok mintegy negyvenféle „alapítéletet” tartalmaznak, de ezeken belül még számos változat is árnyalja a származtatást. Ezek ugyan többnyire a munkálat közvetlen előzményéül szolgáló EWUng. etimológiáit tükrözik, de az említett szótár igen tömör megfogalmazását a könnyebb érthetőség kedvéért fellazítottuk, pótlólagos (nyelvi, művelődéstörténeti stb.) információkkal láttuk el. Több esetben azonban a korábbi szófejtés helyett új olvasható: egyrészt a szakirodalomban megjelentek, másrészt szerkesztőségi felülvizsgálat alapján. Ilyen kisebb-nagyobb változások érintették pl. a következő szavakat: *börtön, bringa, bűn, csak, gaz, gyaláz, gyanta, gyanú, herjő* 'súlyomfajta', *homok, igen, ijeszt, kecske* stb.

Etimológiai alapelveinkből itt csak a legfontosabbakat kívánjuk megemlíteni. **A)** Alapvető fontossága ellenére is magától értetődően különösen nehéz volt határvonalat húzni az alapnyelvből örökölt és a már a magyar nyelv külön életében keletkezett elemek közé. Megkülönböztetésük a magyar és a rokon nyelvi szókészlet szembeállításán és az abból következő időrendi viszonyokon, valamint alaktani ismérveken alapul. A két kategória között átmenetet képeznek azok a több morfémából álló (tő + képző felépítésű) alakulatok, amelyeknek a töve már az uráli, finnugor vagy ugor alapnyelvből kimutatható, szintén alapnyelvi eredetű képzőjük azonban akár az ősmagyarban is csatlakozhatott a tőhöz. Az ilyenek – a magyarban történt képzés lehetőségére való kiegészítő utalással – az alapnyelvi örökség képviselői közé kerültek; pl. *fazék, hajnal, kemény, savanyú, szoros*. – **B)** A belső keletkezésű szavak terjedelmes kategóriájában nagy figyelmet fordítottunk a szórokonságon belüli bonyolult összefüggések magyarázatára. Miként az EWUng.-ban, szótárunkban is különösen fontos szerepet kapott a képzett szavak esetében a fiktív és relatív fiktív tövűség módszeres alkalmazása. Az ide sorolható szavakban jól kielemezhető egy-egy képző, ami azt is feltételezi, hogy az ilyen funkciójú toldalék előtt áll egy tő, ám ennek akár mai, akár egykori önálló létét nem tudjuk igazolni. Ezeknek a szavaknak az esetében az etimológiai ítélet mindig az egész szóalakra vonatkozik, a képzett szavak csoportjába helyezve őket; pl. *bibelődik, bóbiskol, bólogat, cirmol, cudar, cseperdek, enyeleg* stb. – Az etimológiai bevezető mondatban onomatopoetikus eredetűnek minősített szavak esetében a konkrét keletkezésmód (hangutánzás, hangfestés, önkéntelen hangkitörés stb.) szükség esetén az etimológiai kifejtő részbe került. – **C)** Ha az idegen eredetű szavak esetében az átadó nyelv nem állapítható meg kielégítően, illetve a szót a magyar több nyelvből is átvehette, akkor a vándorszó vagy a nemzetközi szó minősítéssel éltünk. Ezeknek a rokon alkategóriáknak az elkülönítésében a kronológiának volt meghatározó szerepe: a vándorszókhöz a régebbi, általában a középkorban vagy a korai újkorban átvett műveltségyszókat soroltuk, míg a nemzetköziesekhez a modern élet szókészletét. Minden idegen eredetű szó esetében arra törekedtünk, hogy ábrázoljuk a szélesebb idegen nyelvi hátteret is, tekintettel egyrészt a közép- és délkelet-európai térségre, másrészt a világnyelvekre. Ezzel az eljárással a magyar szókészletben tükröződő művelődéstörténeti horizont is szélesebbre tárul.

A jelen szótárban: egyrészt a szakirodalomban megjelentek, másrészt szerkesztőségi felülvizsgálat alapján a TESz.-hez képest sok új vagy legalábbis lényegesen módosított etimológiai ítélet szerepel, ez kisebb mértékben az EWUng. vonatkozásában is érvényes. Kisebb-nagyobb változások érintették pl. a következő szavakat: *bagoly, bringa, émeleg, gaz, gerle, gerlice, gyaláz, gyanta, gyanú, herjő* 'súlyomfajta', *homok, igen, ijeszt, karácsony kecske ocsúdik, öblít, öböl, szemérem, szégyen, szid, vizsgál, palota* stb. A Halotti beszédben olvasható *isa* is új magyarázatot kapott, miként az ugyancsak a HB.-ben található és sokszor sokféleképpen magyarázott *feze*: ez ilyen formában nem címszó, hanem a *vész* egyik alakváltozata.

Az etimológiákkal kapcsolatos fontos újítása az ÚESz2.-nek bizonyos szláv jövevényszókat érint. A szó belseji *n*-et vagy *m*-et tartalmazó *dorong, tompa* stb. esetében ugyanis az eddigi kronologizálás (ti. a 10. sz. vége előtti átvétel) helyett későbbi, 12. sz. végi átvétel lehetőségével is számolunk. Ugyancsak a szláv eredetű szavakat érinti a szláv megfelelők szlávon belüli keletkezésmódjának pontosítása az EWUng.-hoz képest, ezt ugyanis – okkal – több kritika is érte szlavisták részéről.

A honfoglalás előtti ótörök jövevényszavak esetében is több újdonság került az ÚESz.-be; pl. *börtön, bükk, bűn, csak, homok* és mások.

2.4. A kiegészítő részek

2.4.1. A bibliográfia

A kiemelt források csak a 20. századi szakirodalomból szerepelnek, az EWUng. megjelenése után keletkezett és felhasznált szakirodalom mindig az EWUng. után áll. Különösen a magyar nyelv jövevényszavainak forrásait tekintve az ÚESz2. (az EWUng. közvetítésével is) természetesen számos etimológiai szótárt és egyéb kézikönyvet is felhasznált, amelyek az eredetbeli háttérrel is foglalkoznak. Közülük a legfontosabbakat az **Irodalom- és forrásjegyzék** tartalmazza.

2.4.2. Az utalások

Az EWUng.-tól eltérően, de a TESz.-hez hasonlóan a szócikkek bibliográfiai részéhez kapcsolva, a „Vö.” rövidítéssel bevezetve található a szótár egyéb szócikkeire való utalások. Ezekkel csak etimológiai összefüggésekre hívjuk fel a figyelmet, amelyek számos esetben térben és időben is távolabbi, közvetett kapcsolatokra irányítják rá a figyelmet. Fontos tudni, hogy ebben a szakaszban nem mindig található meg az összefüggésben érintett szavak teljes köre. Ezért célszerű a megadott szavak szócikkét is megnézni, ahol esetleg egy vagy több továbbvivő címszó is található.

A maga betűrendi helyén **utaló címszóvá** teszünk minden alcímszót, függetlenül attól, hogy a szoros betűrend szerint közvetlenül vagy nem közvetlenül a címszó előtt vagy után állnak-e – ezzel követjük *A magyar nyelv nagyszótárát*-nak gyakorlatát. Az utaló címszók között nem szerepelnek alakváltozatok és származékok: ezeket megrostálva (valamint a szócikkek etimológiai részében közölt különféle szótörténeti adatokat) egy kb. 3500 tételből álló külön **Szómutató** tartalmazza.

3. Egyebek

A fentiekben leírtakból feltehetőleg kiolvasható, hogy az ÚESz2. szerkesztése közben milyen sokféle és milyen jelentős mennyiségű feladatot végzett el a csekély számú munkaközösség. Mindezek ellenére az ÚESz2. pályázati munkaterve és a (meghosszabbított) támogatási futamidő végére elkészült produktum között eltérés mutatkozik. A cél ugyanis az volt, hogy a pályázat lezárásakor egy olyan mű álljon az érdeklődők rendelkezésére, amely az 1990-es évek közepe óta addig megjelent szakirodalmat teljes mértékben feldolgozza, és a szükséges pontokon kellő mértékben hasznosítja is, továbbá az is, hogy az elmúlt másfél-két évtizedben keletkezett és a köznyelvi szókészlet gyakran használt új szavai is bekerüljenek a szótárba. Célunk volt az is, hogy a szócikkek különböző főrészeiben, azok egyes szakaszaiban pontatlanságok, tévedések, adathibák stb. ne maradjanak, hiszen ezek ronthatják a tartalmi tekintetben egyébként jó etimológiai magyarázatokat bemutató szótár értékelését. Ezek és az ezekhez hasonló más hiányosságok okaként főleg azt jelölhetem meg, hogy – különféle, részben külső okok miatt is – számos szócikk esetében egyelőre elmaradt a (felelős) szerkesztői felülvizsgálat, amely kiküszöbölhette volna a hibákat. Ezeket a pályázat zárásával egyidejűleg nyilvánosan hozzáférhetővé tett ÚESz2. PDF-változata, illetőleg a webes felület is tartalmazza. Ám mivel a szótár szócikkei (és a lexikográfiai segédletek egy része) elektronikus adatbázisban vannak tárolva, bármilyen jellegű módosításokat könnyen végre lehet hajtani. Ez azt is jelenti, hogy a szótárt időről időre frissíteni lehet, akár a még elvégzendő szerkesztési munkálatok előrehaladtával is.

Bár a munkálatok tervei és megvalósult formája között – mint látható – eltérések vannak, az elért eredmények véleményem szerint nem elhanyagolhatók. Jelentős lépések történtek annak érdekében, hogy a TESz. megjelenése után mintegy negyven évvel magyarul is olvasható legyen az EWUng.-ban található, a TESz.-hez képest számos tartalmi és koncepcionális újdonság. Fontos eredménynek tartom, hogy a magyar etimológiai lexikográfia történetében először jött létre egy olyan elektronikus adatbázis, amely keresési lehetőségeivel sokféle szempontból teszi felhasználhatóvá a benne levő nyelvi-lexikális anyagot.

Szótárunk bizonyos részeit – belső keletkezésű szavak, uráli-finnugor alapnyelvi örökség, latin és nemzetközi vonatkozású, valamint szláv eredetű szavak – az adott szakterület kiváló művelői is véleményezték. Lektoraink természetesen rámutattak egyes hiányosságokra, de összességében pozitív véleményekkel voltak az elvégzett munkáról, annak eredményéről.

Zárásként álljon itt néhány számszerű adat az ÚESz2.-ről: 9 868 szócikkben összesen 14 091 fő- és alcímszó található. A szócikkek szótörténeti részében megközelítőleg 61 000 nyelvi adat (alakváltozat) található. A lexémák jelentéstörténetében 31 200 jelentésegység van. A szótörténeti részben bemutatott nagyjából 7 600 különféle származékhoz kb. 4 300 jelentés társul (a szerkesztési elveknek megfelelően nem kellett minden származékszó jelentését megadni, ez magyarázza a két szám közötti eltérést). A szócikkek 367 megszilárdult ragos alakulatot tartalmaznak. – A szócikkek etimológiai szakaszaiban mintegy 39 000 idegen nyelvi adat található. A szócikkeknek ebben a részében – jellemzően az etimológiai szakasz végén – még további mintegy 3 100 magyar szó található, amely valamilyen módon kapcsolódik a címszóhoz; az ezeknél közölt jelentések száma 2 800-at. – A magyarból más nyelvekbe került szavak száma 440, és 840 esetben utasított el a szerkesztőség az övétől eltérő etimológiai javaslatokat.

Az *Új magyar etimológiai szótár* internetes elérhetősége (PDF és web): <http://uesz.nytud.hu>.
Technikai okokból a szótár 2022. október 10-étől lesz nyilvánosan hozzáférhető.

Mutatvány az *Új magyar etimológiai szótár* **dekorál** címszavának munkaváltozatából

Az XML-es mezőhatároló jeleket tartalmazó szerkezeti nézet: a szócikkek előállításának a felülete (nagyítással olvasható)

dekorál (man) (lemma) (head) (forms) A: (item) (date) 1606 (data) (egroup) (es) (ref) *dekorálja* (ref) (tag) (comm) (ismodem) [ɹ] (o) (comm) (sgroup) (loc) (pubshort) EWUng. (pubshort) (loc) (item) (item); (date) 1860 (data) (egroup) (es) (ref) *dekorálva* (ref) (tag) (comm) (isder) [sz.] (o) (comm) (egroup) (loc) (pubshort) NSz. (pubshort) (loc) (item) (forms) (senses) J: (sense) 1. (sensem) (date) 1606 (data) (def) ' (hun) kitüntet (num) (ger) | auszeichnen (ger) (def) (loc) (above) (o) (loc) (sensem) (sense) (sense); 2. (sensem) (date) 1843 (data) (def) ' (hun) díszít (hun) (ger) | schmücken (ger) (def) (loc) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (sensem) (sense) (senses) (subentry) (subentry) || (head) (lemma) (man) **dekoráció** (man) (lemma) (head) (forms) A: (item) (date) 1792 (data) (egroup) (es) (ref) *Dekorátziók* (ref) (tag) (egroup) (loc) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (item) (forms) (senses) J: (sense) 1. (sensem) (date) 1792 (data) (def) ' (hun) színpadi berendezés, díszlet (hun) (ger) | Bühnenausstattung (ger) (def) (loc) (above) (o) (loc) (sensem) (sense) (sense); 2. (sensem) (date) 1811 (data) (def) ' (hun) díszítés; díszítmény (hun) (ger) | Ausschmückung; Verzierung (ger) # (def) (loc) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (sensem) (sense) (sense); 3. (sensem) (date) 1818 (data) (def) ' (hun) kitüntetés; érdemrend (hun) (ger) | Auszeichnung; Ehrenzeichen (ger) (def) (loc) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (sensem) (sense) (senses) (subentry) (subentry) || (head) (lemma) (man) **dekoratív** (man) (lemma) (head) (forms) A: (item) (date) 1875 (data) (egroup) (es) (ref) *dekoratív* (ref) (tag) (egroup) (loc) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (item) (item); (date) 1893 (data) (egroup) (es) (ref) *dekoratív* (ref) (tag) (egroup) (loc) (pubshort) PallasLex. (pubshort) (loc) (item) (item); (date) 1927 (data) (egroup) (es) (ref) *dekoratív* (ref) (tag) (egroup) (loc) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (item) (forms) (senses) J: (sense) 1. (sensem) (date) 1875 (data) (def) ' (hun) látványos (hun) (ger) | spektakulär (ger) (def) (loc) (above) (o) (loc) (sensem) (sense) (sense); 2. (sensem) (date) 1893 (data) (def) ' (hun) díszítő (hun) (ger) | schmückend (ger) (def) (loc) (above) (o) (loc) (sensem) (sense) (sense); 3. (sensem) (date) 1925–27 (data) (def) ' (hun) mutató külsejű személy (névsz.) | különösen nő (névsz.) | ein angenehmes Äußeres aufweisend (haupts. Frau) (névsz.) (pubshort) Nszt. (pubshort) (loc) (sensem) (sense) (senses) (subentry) (subentry) (his)

(ety) (summary) A szócsalád legkorábbi tagja, a **dekorál** (subemma) (subemma) (ing) latin (ing) jövevényszó. | (summary) (etyblock) {equi} (data) (ing) Lat. (ing) > *decorare* (tag) (def) 'díszít, ékesít; dicsőít, magasztal' [*lat. decus* 'ékeség, díszítmény'] (def) (data) (orig) (etyblock) (etyblock) {inother} Megfelelői: (data) (ing) ném. (ing) > *dekorieren* (tag) (data) (data) (ing) fr. (ing) > *décorer* (tag) (data) (data) (def) 'díszít, ékesít' (def) (etyblock) (etyblock) {inhun} A (ing) francia (ing) nyelvi hatás által vált elterjedté. (etyblock) (ety)

(ety) || (summary) A **dekoráció** (subemma) és **dekoratív** (subemma) nemzetközi szó. | (summary) (etyblock) {equi} Vö. (data) (data) (ing) ném. (ing) > *Dekoration* (tag) (data) (data) (ing) fr. (ing) > *décoration* (tag) (data) (data) (ing) ol. (ing) > *decorazione* (tag) (data) (data) (def) 'díszítés' (def) (data) (orig) (etyblock) (etyblock) (def) 'díszítés'; – vö. még *lat. (k.), (h.) decoratio* 'díszítmény, cifraság, dísz' | ném. *dekorativ*; ang. *decorative*; fr. *décoratif*; stb.: 'diszes, mutató'. A franciából terjedt el. ⇒ A magyarba főleg német közvetítéssel kerültek át, részben latin végződéssel. (etyblock) (ety)

(sources) (agree) (source) (pubshort) EtSz. (pubshort) (source) (source): (pubshort) TESz. (pubshort) (vr) *dekoráció* a. (ref) (source) (source): (pubshort) EWUng. (pubshort) (source) (agree) (vr) • Vö. *doktor* (ref) (sources) (entry) (his)

Olvasati, nyomtatási nézet

dekorál **A:** 1606 *dekorálja* [ɹ] (Gregor); 1860 *dekorálva* [sz.] (Nszt.) **J:** 1. 1606 'kitüntet |auszeichnen' (↑); 2. 1843 'díszít | schmücken' (Nsz.)

dekoráció **A:** 1792 *Dekorátziók* (Nsz.) **J:** 1. 1792 'színpadi berendezés, díszlet |Bühnenausstattung' (↑); 2. 1811 'díszítés; díszítmény | Ausschmückung; Verzierung' # (Nsz.); 3. 1818 'kitüntetés; érdemrend | Auszeichnung; Ehrenzeichen' (Nsz.)

dekoratív **A:** 1875 *dekoratív* (Nsz.); 1893 *dekoratív* (PallasLex.); 1927 *dekoratív* (Nsz.) **J:** 1. 1875 'látványos | spektakulär' (↑); 2. 1893 'díszítő | schmückend' (↑); 3. 1925–27 'mutató külsejű (személy, különösen nő) | ein angenehmes Äußeres aufweisend (haupts. Frau)' (Nsz.)

■ A szócsalád legkorábbi tagja, a **dekorál** latin jövevényszó. | ≙ Lat. *decorare* 'díszít, ékesít; dicsőít, magasztal' [*lat. decus* 'ékeség, díszítmény']. ≈ Megfelelői: ném. *dekorieren*; fr. *décorer*; stb.: 'díszít, ékesít'. ▽ A francia nyelvi hatás által vált elterjedté.

■ A **dekoráció** és **dekoratív** nemzetközi szó. | ≙ Vö. ném. *Dekoration*; fr. *décoration*; ol. *decorazione*; stb.: 'díszítés'; – vö. még *lat. (k.), (h.) decoratio* 'díszítmény, cifraság, dísz' | ném. *dekorativ*; ang. *decorative*; fr. *décoratif*; stb.: 'diszes, mutató'. A franciából terjedt el. ⇒ A magyarba főleg német közvetítéssel kerültek át, részben latin végződéssel.

📖 EtSz.; TESz. *dekoráció* a.; EWUng. • Vö. *doktor*